

Как указывалось выше, временной диапозон исследования огромен: от 70-х гг. XVIII ст. до начала Великой Отечественной войны. Завершает книгу раздел, посвященный нереализованным крымоведами проектам 30-х гг., среди которых был и утвержденный Вторым съездом востоковедов Украины (1929) проект общества по изучению Крыма и Кавказа. Предполагалось, что членами общества будут в т.ч. В.В. Дубровский, В.М. Зуммер, Д.П. Гордеев, Е.Ю. Спасская. Как известно, неблагоприятный политический климат страны тех лет не только помешал осуществлению проекта, но и был причиной сломанных связей предполагаемых его участников.

Книгу украшают приложения – подборка отрывков из работ классиков крымской ориенталистики И.Г. Георги, И.Н. Березина, А.А. Олесницкого и других.

Справочный аппарат представляет список использованных сокращений, именной указатель.

Необходимо отдельно отметить ориги-

нальный дизайн книги. На полях каждой страницы оживают фрагменты старинных акварелей, фотографий, рисунков; яркие улочки, минареты, морские и горные пейзажи, дворцовые галереи, загадочные руины... В них особая магия, они то повторяются, то изменяются; светлая ретушь приковывает внимание, но как бы растворяется, выводя на первый план текст, делая более яркими и выпуклыми иллюстрации, и снова возникает на следующей странице. Неизменной остается деталь композиции – старинные фолио. Этот прием иллюстрирования применен в обоих томах и подчеркивает их единство. Великолепное оформление в сочетании с высоким качеством полиграфии делает эту подлинную энциклопедию крымоведения еще и прекрасным подарочным изданием.

В заключение хотелось бы поздравить автора с безусловной творческой удачей и пожелать ему успешного продолжения крымоведаческих исследований.

Е.Г. Циганкова.

ПУТІВНИК ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМУ

Кангиева, Эдие. *Крымоведение на страницах тюркоязычных периодических изданий крымскотатарской диаспоры*. / Под ред. проф. А.А. Непомнящего. – Библиография крымоведения; выпуск 10. – Киев – Симферополь: ОАО “СГТ”, 2007. – 424 с.

Вдала ініціатива наших кримських колег видавати серію “Бібліографія кримознавства”, яка виходить за редакцією проф., д-ра іст. наук О.А. Непомнящего, подарувала нам ще одну книгу. Це вже десятий випуск серії. На цей раз маємо ошатно видану наукову працю канд. іст. наук Е.М. Кангієвої, яка стане в пригоді всім тим, хто матиме намір приступити на глибинному рівні до вивчення проблематики, пов’язаної з минулим і сучасністю кримськотатарського народу.

Книга, як вказує її назва, є науково-довідковим виданням, що вводить у науковий обіг величезний масив інформації, а саме бібліографічний опис статей та інших матеріалів, яка з’явилася в кримськотатарській періодиці на еміграції з 1888-го і до початку ХХІ ст., головним чином в Туреччині, Румунії, Німеччині та США. Практично це покриває час існування кримськотатарської діаспори до розвалу СРСР, коли

на теренах Союзу не можна було говорити про історію, літературу і культуру кримських татар і саме Кримське ханство було затавроване в радянській історіографії як “разбойничье гнездо”, де за визначенням нібито не могло бути ніякої культури.

Бібліографічний покажчик Е.М. Кангієвої переконливо доводить, що роль захисника прав, історії і культури кримських татар за роки гонінь у царській і червоній імперіях взяла на себе діаспора, яка діяла за межами Криму і продовжувала національно-визвольну боротьбу. Про це свідчать зафіксовані в “Покажчику” різноманітні матеріали: від офіційних документів різних еміграційних організацій і об’єднань до окремих художніх творів – прозових і поетичних. Такого обсягу бібліографічних даних не може залишити поза увагою жоден дослідник проблем Криму. Йдеться, крім того, про матеріали, раніше недоступні для дослідників.

Але сказати, що це чудовий і корисний бібліографічний інструмент, було б замало. Е.М. Кангієва відкриває книгу солідною науковою розвідкою, яку можна назвати “Історія кримськотатарської періодики на еміграції та її вивчення”, тобто в ній викладені, детально і ретельно, з відповідним науковим апаратом, у хронологічному порядку події і факти, пов’язані із заснуванням і діяльністю практично всіх періодичних видань кримськотатарських емігрантів за межами півострова, а також спроби осмислення їхньої діяльності.

Перший розділ цієї праці так і називається – “Вивчення періодичних видань кримськотатарської діаспори: початок великої роботи”. Авторка, як на наш погляд, цілком виправдано виділяє три періоди вивчення видавничої діяльності кримських татар на еміграції: до Другої світової війни, з кінця 40-х рр. ХХ ст. до 1991 р. і сучасний. Відзначає організаторів, спонсорів та авторів газет і журналів, окремо зупиняється на ролі відомого журналу “Емель” (“Стремління”). Наголошує також на важливому внеску О.А. Непомнящого та І.А. Керімова у сучасне дослідження історії кримськотатарської преси (с. 12) і підкреслює важливість вирішення питань, пов’язаних із транслітерацією текстів кримськотатарською мовою, писаних різними абетками. Проблема транскрипції і транслітерації текстів східними мовами має, правду кажучи, загальноукраїнське значення і мала б стати предметом спеціального розгляду на відповідному рівні.

Далі йде насичений багатою інформацією розділ “Джерела з історії періодики кримськотатарської діаспори і біографіки її діячів”. У ньому авторка називає архівні зібрання і фонди, публікації мемуарного характеру, які уможливили пролити світло на багато деталей історії національно-визвольної боротьби кримськотатарського народу, біографії її діячів, істориків, етнографів, що творили свій подвиг у зарубіжжі.

Важливе місце в книзі займає досить значний за обсягом розділ “Тюркомовна періодична преса кримськотатарської діаспори: становлення, просопографічний портрет”. Тут досліджуються першопочат-

ки зародження друкованих органів кримських татар-емігрантів у Туреччині, коли вони мали ще релігійне забарвлення. Потім під впливом історичних подій вони все більше поверталися обличчям до політики, особливо після революційних подій у Росії, які справили прямий вплив на ситуацію на Кримському півострові. Дуже цікаві сторінки, присвячені діяльності кримськотатарських емігрантів у Румунії і їхнім друкованим органам у 20–30-х рр. ХХ ст., де була значна діаспора. Проливається світло і на діяльність кримських татар у довоєнні і воєнні роки в Німеччині (с. 33), а також у США напередодні розвалу СРСР. Е.М. Кангієва, зокрема, відзначає факти співробітництва кримськотатарських діячів національно-визвольного руху з організаціями української діаспори. Наприклад, А.З. Соїсал (1905–1983) і Е.М. Киримал (1911–1980) були обрані членами-кореспондентами УВАН у Нью-Йорку.

Дослідниця не обмежується фіксацією фактів видавничої діяльності емігрантів. Вона аналізує й зміст публікацій, вміщених у газетах і журналах. Невеликі розділи присвячені висвітленню питань історії Криму, серед яких багато й досі залишаються дискусійними та актуальними, бо стосуються проблеми національної ідентичності (етногенез, етнізм). Пише також про тих вчених, які зробили значний внесок в історіографію, дає їхні характеристики.

Значне місце приділено висвітленню в періодичних виданнях перипетій національно-визвольної боротьби кримськотатарського народу, особливо післявоєнного періоду – за право на повернення і повноцінне життя на своїй батьківщині після депортації.

Останній розділ називається “Питання етнографії і культури кримських татар у виданнях діаспори”. Авторка правильно підкреслює значення матеріалів про культурну спадщину, літературу і фольклор для народу, відірваного від своєї батьківщини, особливо для виховання молоді, збереження свого “я” в широкому морі чужоземного оточення.

Слід відзначити, що текст праці Е.М. Кангієвої свідчить про уважне опрацювання багатьох джерел і фахової літера-

тури, що підтверджується ознайомленням зі списком використаних джерел і літератури (всього 600 посилань). Проте її науковий текст читається легко: він містить ілюстрації, а крім того, наповнений живими людьми, тими, що засновували газети і журнали, писали статті, забезпечували їхній друк за умов не завжди, між іншим, сприятливих, які часто залежали від міжнародної кон'юнктури.

Сам "Алфавітний бібліографічний покажчик" складається з 3938 позицій, назви матеріалів подано мовою оригіналу, але разом з тим їх супроводжує переклад на російську мову, що робить цю потрібну працю доступною для ширшого кола дослідників. Крім того, у книзі в дусі кращих академічних традицій є список ско-

рочень, а також іменний, географічний і предметно-тематичний покажчики.

Важливо згадати також, що у праці Е.М. Кангієвої згадані визначні українські особистості – А. Кримський, В. Філоненко, а також І. Франко, хоча чомусь не згадано його переклад поезій Газі Гірей-хана. Невідомо чому гахан караїмів С.М. Шапшал названий "раввином" (с. 52). На с. 41 переплутано підпис під ілюстрацією: слід не "Чолпан", а "Тешвік". На с. 73 не зовсім ясне речення, де йдеться про султана Сулеймана Кануні.

Попри всі дрібні неточності, безперечно, книга Е.М. Кангієвої є вагомим внеском у кримознавство і в українське сходознавство взагалі.

Ю.М. Кочубей